

СУПЕРЕЧНОСТІ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сергій Бірюк,
к. е. н., доцент,
Член Національної
комісії, що
здійснює
державне
регулювання у
сфері ринків
фінансових послуг

Протягом свого існування ринок послуг кредитних спілок в Україні характеризувався вкрай неоднозначними тенденціями – періоди різкого зростання основних показників часто змінювалися їх стрімким падінням, сприяючи появі та поширенню серед громадян недовіри до цих фінансових інституцій [1; 3; 5-6]. Ситуація ускладнювалася недостатнім рівнем економічної грамотності, відсутністю раціоналізму під час оцінки власної кредитоспроможності потенційними позичальниками. В той же час, несприятливі процеси часто були обумовлені і суттєвими прорахунками у використанні тих чи інших інструментів державного регулювання, які призводили до появи на вітчизняному фінансовому ринку «фінансових пірамід», що існували під виглядом кредитних спілок.

Саме виділені чинники спричинили дискредитацію кредитної кооперації серед споживачів фінансових послуг. Значною частиною населення кредитні спілки почали розглядатися як своєрідний «шахрайський» вид фінансових інституцій, який або видає кредити на вкрай невигідних умовах, або залучає заощадження за допомогою депозитів та часто відмовляється від їх повернення вкладникам. Все виділене деструктивно впливало і на ті кредитні спілки, що функціонували в межах правового поля, що тільки погіршувало ситуацію на ринку в цілому. Несприятливим було і конкурентне середовище – банки впевнено утримували лідерство як на ринку кредитування, так і на ринку депозитних послуг, що значно ускладнювало реалізацію конкурентних стратегій кредитними спілками.

Таким чином, існують підстави для тверджень, що на початок 2013 року в Україні виникла потреба у переосмисленні існуючих тенденцій ринку кредитної кооперації і застосуванні абсолютно відмінних підходів під час розробки заходів, спрямованих на його подальший розвиток.

Проблематика функціонування кредитних спілок в Україні розглядалася в роботах багатьох вітчизняних авторів. Зокрема слід відзначити праці О. Вол-

кової, В. Корнєєва, В. Кочеткова, О. Луцишин, Н. Пантелєєвої, В. Пластуна, А. Пруднікова, А. Степанової, В. Ткачук, В. Хомутенко та ін..

В той же час, слід визнати, що більшість українських вчених аналізують лише окремі аспекти розвитку вітчизняних кредитних спілок, тоді як, на наш погляд, в цьому питанні необхідно використовувати наскрізний підхід, заснований на аналізові широкого спектру проблем: на рівні самих кредитних спілок, на рівні всього фінансового ринку України, на рівні соціальних та економічних процесів.

Мета статті – на основі аналізу актуальних тенденцій ринку послуг кредитних спілок в Україні визначити головні суперечності, що притаманні діяльності цих фінансових інституцій, та обґрунтувати заходи, спрямовані на їх подальший розвиток.

Насамперед, звернемо увагу на вкрай неоднозначні процеси щодо кількості кредитних спілок, які функціонують в Україні. Зокрема, протягом 2005-2008 рр. кількість кредитних спілок неухильно зростала (з 723 до 829 од.), але щорічні темпи приросту знижувалися, що свідчить про поступове «насищення» ринку та загострення конкуренції. Проте, вже в наступні чотири роки відбувалося зниження цього показника.

З одного боку, припинення діяльності будь-якої кредитної спілки (особливо, крупної) деструктивно впливає на ринок насамперед через поширення негативної інформації між потенційними та існуючими споживачами фінансових послуг. Така інформація може призвести до різкого відтоку ресурсів з усієї системи кредитної кооперації, ускладнень навіть у фінансово стійких кредитних спілках.

З іншого боку, зменшення кількості кредитних спілок в Україні на пряму свідчить і про оздоровлення цього сегменту фінансового ринку – жорстка конкуренція унеможливує тривалу діяльність фінансових інститутів з низьким рівнем управління, які поступово витісняються з ринку.

Слід об'єктивно визнати, що найбільш суттєво на кількість кредитних спілок в Україні вплинула економічна криза 2008-2009 рр. Саме вона надзвичайно гостро висвітлила існуючі проблеми досліджуваного сегменту – зокрема, у 2009 році з Державного реєстру було виключено 73 кредитних спілки, у 2010 – 24 кредитних спілки. Надалі ситуація у фінансовому секторі стабілізувалася, що визначило і покращення ситуації в кредитній кооперації (рис. 1).

На відміну від ряду інших фінансових установ (зокрема, інвестиційних фондів та недержавних пенсійних фондів, які відсутні в багатьох регіонах), кредитні спілки доволі рівномірно розподілені по усій території Ук-

раїни. Такі процеси є важливими з погляду забезпечення доступу громадян до широкого спектру фінансових послуг в умовах надмірної концентрації фінансових інституцій насамперед в м. Києві та економічно розвинених регіонах.

Економічна природа кредитних спілок визначає доцільність застосування особливих підходів до їх територіального розташування. Зокрема, провідні фахівці вказують, що кредитна спілка є інструментом, який допомагає вирішувати соціальні і фінансові проблеми тим категоріям населення, які більш за все цього потребують. Тому кредитна кооперація є важливою складовою сучасної соціальної економіки, оскільки сприяє самоорганізації людей тощо [4, с. 79].

З цих позицій, якраз діяльність кредитних спілок в окремих регіонах України здатна певним чином задовольнити на конкурентних засадах потреби їх жителів у фінансових послугах. Особливе значення кредитних спілок в значній мірі обумовлене і значною регіональною диференціацією доходів населення, яка є характерною ознакою вітчизняної економіки протягом усього періоду незалежності (рис. 2).

На початку XXI ст. в Україні склалася неоднозначна ситуація з погляду перспектив розвитку кредитних спілок. З одного боку, функціонувала потужна (порівняно з іншими складовими фінансової інфраструктури) банківська система; з іншого – за рахунок використання особливих підходів до формуван-

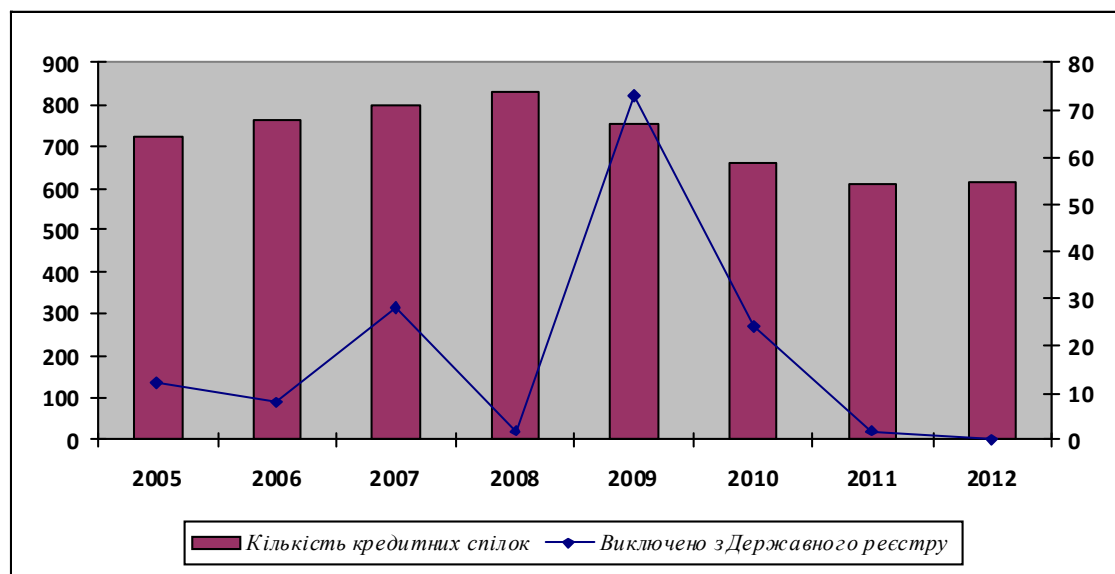

Рис. 1. Кількість кредитних спілок в Україні у 2005-2012 рр., од.

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [8]

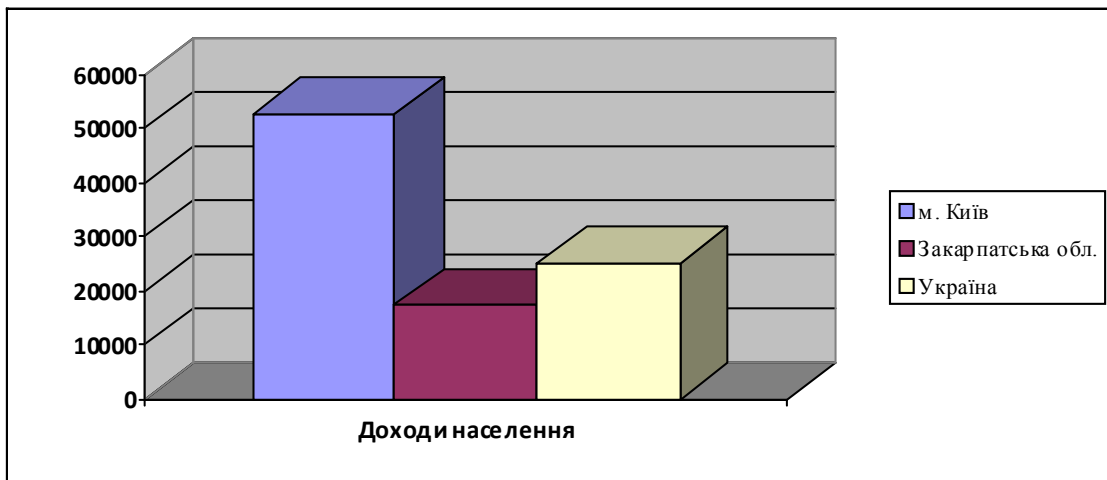

Рис. 2. Показники доходів населення України в окремих регіонах, грн. на душу населення

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України

ня умов кредитування та залучення депозитів кредитні спілки все ж мали змогу освоїти значну нішу на вітчизняному фінансовому ринку. Проте, і на момент появи кредитних спілок, і зараз українські банки зберігають цілий ряд вагомих конкурентних переваг:

- по-перше, економічний потенціал банків (виходячи насамперед з обсягу активів) значно перевищує аналогічний показник інших фінансових інститутів разом взятих;
- по-друге, розвинена мережа філій та відділень банків надає можливість полегшити доступ споживачів саме до банківських фінансових послуг, спектр яких доволі широкий, порівняно з ІСІ, НПФ, страховиками тощо;
- по-третє, система банківського нагляду є значно ефективнішою, що

відповідним чином позначається на рівні довіри населення до фінансових послуг банків. Не зайве буде нагадати, що розвиток банківської системи залишається одним із пріоритетних напрямків розбудови фінансової інфраструктури України протягом усіх років незалежності.

Проте навіть в таких умовах кредитні спілки на протязі 2005-2008 рр. змогли суттєво покращити свою конкурентну позицію на вітчизняному фінансовому ринку (рис. 3):

Звернемо увагу на об'єктивне співпадіння динаміки показників кількості кредитних спілок та обсягу їх активів, для яких показник кореляції становить +0,7735. Таку залежність можна пояснити не тільки появою або зникненням окремих фінансових інституцій,

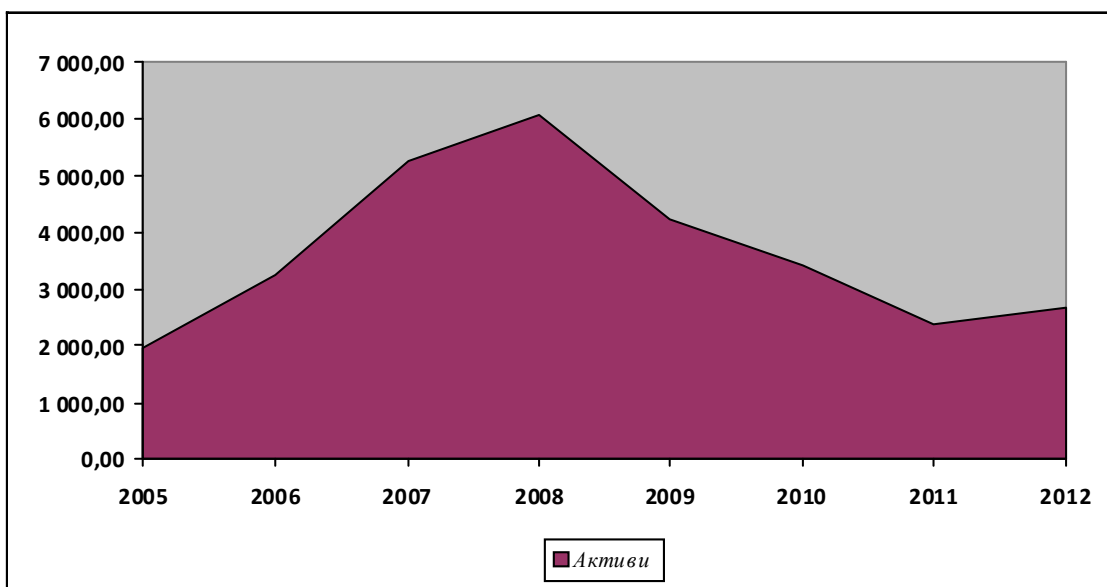

Рис. 3. Активи кредитних спілок в Україні у 2005-2012 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [8]

доцільно враховувати також і зміни в їх розмірі. Зокрема, у 2005 році обсяг активів в розрахунку на 1 кредитну спілку в Україні становив 2,68 млн. грн., у 2012 році аналогічний показник склав 4,3 млн. грн.

В той же час, слід визнати, що українські кредитні спілки в своїй переважній більшості є невеликими фінансовими інституціями за основними параметрами – за кількістю членів, обсягом активів. Майже 2/3 кредитних спілок в Україні об'єднують до 1000 осіб, а частка кредитних спілок з кількістю членів більше 30 тис. осіб надзвичайно мала (рис. 4).

Такий розмір кредитних спілок має як свої переваги, так і недоліки з точки зору перспектив розвитку усього сегменту. Зокрема, невеликі кредитні спілки мають змогу сформулювати умови фінансових послуг, які б в повній мірі відповідали потребам своїх членів. Проте такі фінансові установи не мають достатнього «запасу міцності» та відчувають фінансові ускладнення значно частіше в порівнянні з крупними кредитними спілками.

На наш погляд, саме намагання невеликих кредитних спілок виграти конкурентну боротьбу у банків на ринку споживчого кредитування України у 2005-2008 рр. і призвело до стагнації цього сегменту протягом наступних трьох років. Поступаючись банками за фінансовим потенціалом, кількістю точок розповсюдження послуг кредитні спілки у своїй переважній більшості обрали досить своєрідний шлях розвитку – суттєве зниження вимог до потенційних позичальників.

Визнаємо, що така конкурентна стратегія на ринку позичкового капіталу «стимулювалася» і ірраціональною поведінкою багатьох громадян, які в умовах існуючого на той час «кредитного буму» намагалися максимізувати власні споживчі витрати за рахунок позикових ресурсів. Як підсумок – різке зростання заборгованості за неповерненими та простроченими кредитами як в цілому по системі, так і на рівні основних гравців ринку (рис. 5).

Незважаючи на відносну стабілізацію цього сегменту у 2011-2012 рр., на ринку залишається цілий ряд проблем, про що, зокрема, свідчить наступне: у 2012 році було проведено 46 планових та 1 позапланову перевірок кредитних установ та бюро кредитних історій за результатами яких застосовано 178 заходів впливу до кредитних спілок (в т.ч. 94 штрафні санкції на загальну суму 306,0 тис. грн.). Фахівці Нацкомфінпослуг вказують, що основними порушеннями в діяльності кредитних спілок є [8]:

- ненадання звітності в терміни, визначені законодавством;
- неподання електронної форми звітних даних;
- невідповідність форм звітності вимогам, встановленим нормативно-правовими актами Нацкомфінпослуг;
- ненадання повної інформації про діяльність кредитної установи;
- недотримання встановлених нормативів платоспроможності;
- недотримання нормативу якості активів;

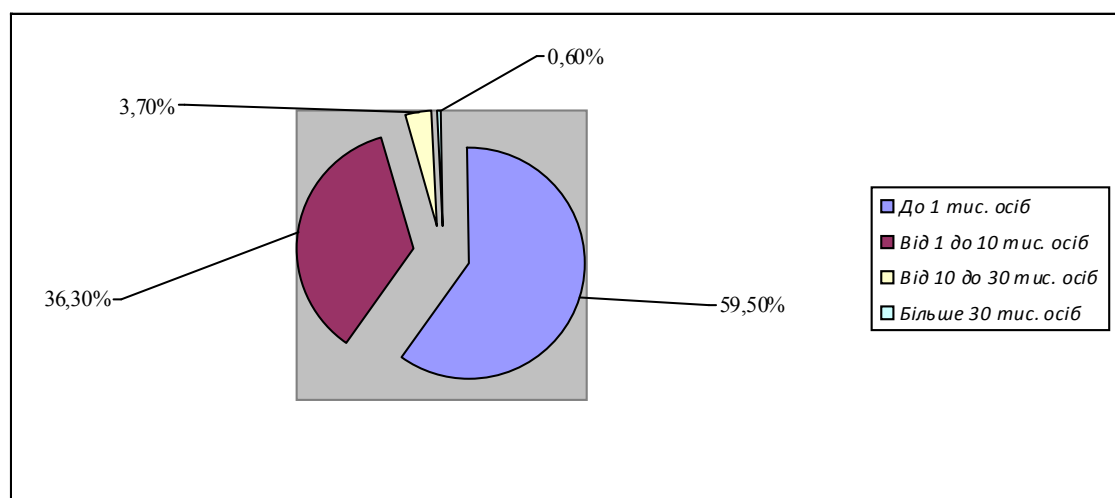

Рис. 4. Групування кредитних спілок в Україні за кількістю членів, %.

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [8]

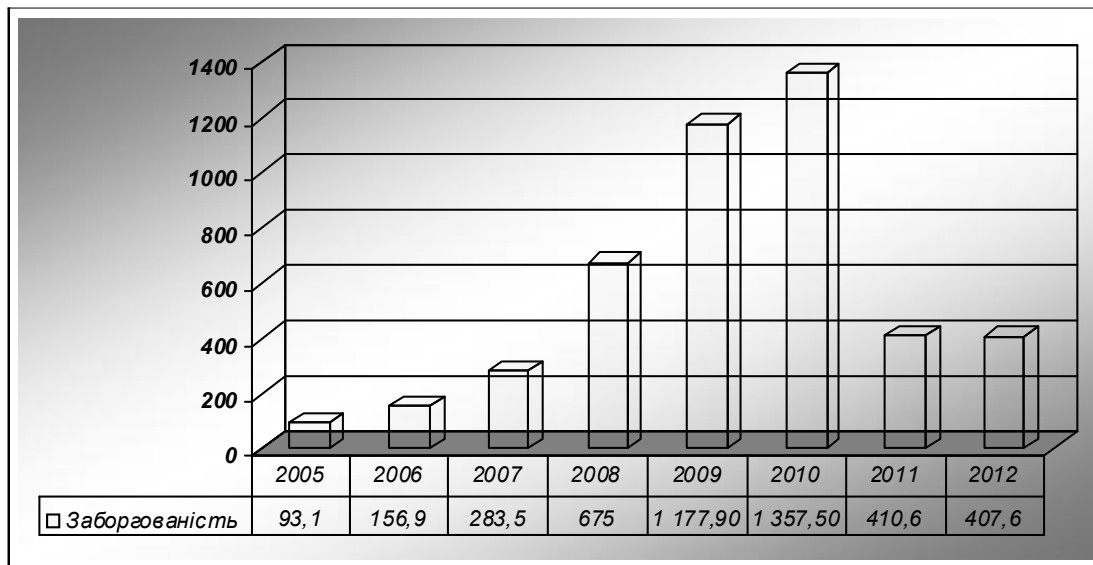

Рис. 5. Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами кредитних спілок в Україні у 2005-2012 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [8]

- порушення нормативу прибутковості;
- невідповідність установчих документів вимогам законодавства про фінансові послуги;
- недотримання вимог до комплексної інформаційної системи, що використовується при наданні фінансових послуг;
- невиконання кредитною спілкою зобов'язання перед своїми членами щодо повернення вкладу не пізніше строку, передбаченого відповідним договором;
- недотримання кредитною спілкою умов скликання загальних зборів своїх членів;
- недотримання кредитною спілкою в процесі своєї діяльності норм внутрішніх положень;

- недотримання кредитною спілкою умови забезпеченості при наданні кредитів своїм членам.

Як бачимо, основні проблеми в діяльності вітчизняних кредитних спілок сконцентровані в трьох площинах (рис. 6).

На наш погляд, держава повинна активізувати використання регуляторного впливу в усіх трьох напрямках. Але, на наш погляд, особливого значення набуває проблема подолання інформаційної асиметрії в діяльності кредитних спілок, оскільки саме за допомогою її вирішення можна суттєво вплинути і на ситуацію щодо пруденційного нагляду, і на ефективність захисту прав споживачів фінансових послуг. Для підвищення транспарент-

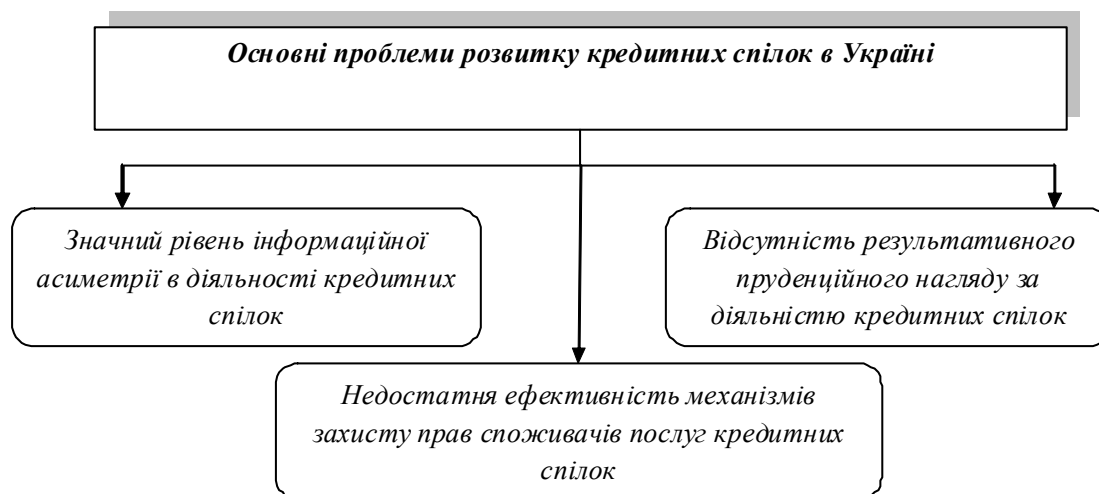

Рис. 6. Основні проблеми в діяльності кредитних спілок в Україні

Джерело: систематизовано автором

ності вітчизняних кредитних спілок доцільно забезпечити:

✓ створення загальнодоступної для учасників ринку інформаційної бази про основні показники діяльності кредитної установи;

✓ підвищення інформаційного забезпечення діяльності асоціацій кредитних спілок;

✓ забезпечення конкурентних переваг кредитних спілок з високим рівнем транспарентності над іншими учасниками ринку.

Разом з тим, реалізація наведених заходів буде недостатньо ефективною за умови збереження існуючого рівня фінансової грамотності населення. Фінансова обізнаність населення та запровадження механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг є ключовими факторами стабільності фінансової системи в цілому, та кредитних спілок – зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Волкова О. Г.* Фактори впливу на фінансову стабільність системи кредитної кооперації України / О. Г. Волкова // Інвестиції: практика та досвід. - 2009. - № 20. - С. 38-41.

2. *Корнєєв В. В.* Фінансові посередники як інститути розвитку / В. В. Корнєєв. - К.: Основа, 2007. - 186 с.

3. *Кочетков В. М.* Особливості акумуляції грошових коштів кредитними спілками України в період економічної кризи / В. М. Кочетков, А. О. Прудніков // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. - 2011. - № 12. - С. 29-32.

4. Кредитные союзы. Книга стандартов: Практ. пособ. / Под общ. ред. Д.Г. Плахотиной. – М.: ИИФ «СПРОС» КонфОП, 2001.

5. *Луцишин О.* Механізм трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитними спілками / О. Луцишин // Світ фінансів. - 2010. - № 3. - С. 117-129.

6. *Пантелєєва Н. М.* Консерватизм та інновації кредитної кооперації / И. М. Пантелєєва // Економіка та держава: міжнар. науково-практ. журн. - 2010. - № 12. - С. 172-175.

7. *Пластун В. Л.* Пріоритети розвитку кредитних спілок у сучасних умовах / В. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 10. - С. 131-137.

8. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2012 рік.

9. *Хомутенко А.* Стан та перспективи розвитку фінансового контролю у небанківських фінансових установах України - кредитних спілках / А. Хомутенко // Економіст. - 2009. - № 2. - С. 49-51.